

Олена Будник

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ
ДО ГОСПОДАРСЬКОГО ВИХОВАННЯ
ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ЕТНОПЕДАГОГІКИ

Методичні рекомендації

Івано-Франківськ
2004

ББК 74.200.52

Б-90

Рецензенти:

Хрущ В. Д. – кандидат педагогічних наук, професор Прикарпатського університету ім. Василя Стефаника;

Руссол В. М. – кандидат педагогічних наук, доцент, ректор Івано-Франківського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти

У методичних рекомендаціях висвітлено ідеї, що стосуються питань використання українського народознавства та досягнень психолого-педагогічної науки в процесі підготовки майбутніх учителів до господарського виховання дітей та учнівської молоді.

Брошура може бути корисною для викладачів і студентів вищих педагогічних закладів освіти.

Друкується відповідно до рішення видавничої ради Науково-методичного центру “Українська етнопедagogіка і народознавство” АПН України та Прикарпатського університету ім. В. Стефаника

Будник О. Підготовка майбутніх учителів до господарського виховання школярів засобами етнопедagogіки. – Методичні рекомендації. – Івано-Франківськ, 2004. – 64 с.

@ О. Будник, 2004

ISBN

З М І С Т

Вступ

1. Як здійснювати підготовку студентів до господарського виховання учнів у процесі викладання педагогічних дисциплін?
2. Як готувати майбутніх учителів до господарського виховання школярів на заняттях з методики викладання навчальних предметів?
3. Яке місце спеціальних курсів у підготовці майбутніх учителів до формування господарської культури учнів засобами етнопедагогіки?

Використана література

Додатки

Вступ

Однією з найслабших сторін успадкованої педагогічної науки радянської доби є надмірні політико-ідеологічні нашарування закладених у ній ідей і теоретичних положень, а також нігілістичне ставлення до надбань освітньо-виховного досвіду українського народу та його відображення в етнопедагогіці. З метою забезпечення гармонії родинно-шкільного виховання у формуванні господарності учнів доцільно у навчально-виховному процесі вищої школи ширше використовувати прогресивні ідеї української народної педагогіки, вдало поєднуючи їх із новітніми технологіями, з тим, щоб збагатити уявлення майбутніх учителів про специфіку використання етнографічних засобів у шкільній практиці.

У брошурі розкрито методичні аспекти використання народознавства, зокрема етнопедагогічної спадщини українців, у вихованні особистісних цінностей учнів загальноосвітньої школи. На конкретному прикладі – підготовки студентів до господарського виховання учнів – автор ілюструє методику використання засобів етновиховного досвіду в процесі викладання педагогічних дисциплін, методик викладання окремих навчальних предметів, спеціальних курсів.

Належне місце належить висвітленню питань використання набутих психолого-педагогічної науки у професійній підготовці майбутніх учителів. У методичних рекомендаціях акцентується на активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів засобами інноваційного навчання, залучення їх до різних видів пошуково-етнографічної діяльності.

Прогресивним явищем у сучасній вищій школі є запровадження модульно-рейтингової системи контролю навчальних досягнень студентів, що уможливило високий ступінь диференціації та індивідуалізації навчального процесу. У зв'язку з цим, автор пропонує низку практичних завдань етнографічного змісту для контролю знань та умінь майбутніх учителів з педагогічних дисциплін.

Як здійснювати підготовку студентів до господарського виховання учнів у процесі викладання педагогічних дисциплін?

Система професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів до використання українського народознавства у господарському вихованні учнів включає з'ясування її сутності, змісту, форм, методів, принципів, а також умов та найдійовіших чинників, що забезпечують удосконалення навчально-виховного процесу у педагогічних навчальних закладах. Його результативність, як засвідчує досвід, залежить від цілісності та органічної єдності складових компонентів цього процесу. Тому підготовка студентів до господарського виховання учнів засобами етнопедагогіки є ефективною за умови її комплексного підходу, тобто здійснення у навчальному процесі (на лекціях, семінарських, практичних, лабораторних заняттях, індивідуальних та групових консультаціях, у процесі самостійної роботи з науково-педагогічною літературою, під час педагогічної практики тощо), а також у контексті залучення їх до наукової та позанавчальної виховної роботи.

Отже, підготовка майбутніх учителів до використання етнографічних елементів у господарському вихованні школярів синтезує в собі: засвоєння теоретичних знань про етнопедагогіку, її понятійний апарат, найдійовіші форми, методи та засоби виховання і под., формування відповідних практичних умінь і навичок, елементів народнопедагогічної майстерності й етнопсихологічної культури.

Система теоретико-методичних знань етнографічного змісту в основному відображена у програмах фахових навчальних курсів, спецкурсів та спецсемінарів.

На педагогічних факультетах вищих навчальних закладів, які готують вчителів початкових класів та вихователів, у циклі психолого-педагогічних дисциплін – це “Педагогіка національної школи України”, “Основи педагогічної майстерності”, “Історія української школи і педагогіки”, “Методика виховної роботи в національній школі”, “Методики викладання окремих навчальних

предметів”, “Педагогічна психологія”, “Соціальна психологія” і т.п.

Головне завдання підготовки майбутніх учителів до використання народознавства у господарському вихованні учнів полягає у тому, щоб сформувати у них знання та відповідні практичні уміння й навички **педагогічного моделювання навчально-виховного процесу** у загальноосвітній школі. Воно включає комплексне розв’язання цілої низки взаємопов’язаних завдань у межах певного дидактичного циклу, а саме:

- 1) педагогічне цілепокладання;
- 2) конструювання змісту навчального матеріалу, що підлягає засвоєнню;
- 3) визначення методів і прийомів навчання й виховання та зумовлених ними дій учителя й учнів;
- 4) виділення організаційних форм навчання і виховання;
- 5) добір дидактичних засобів, матеріалів і способів їх використання у навчально-виховному процесі [27, с. 85].

Так, підготовку студентів до педагогічного цілепокладання у процесі господарського виховання здійснюють у контексті ознайомлення їх з метою і завданнями навчання, виховання та розвитку учнів. Теоретичний матеріал з цього питання зосереджено у деяких темах курсу **педагогіки національної школи України**: “Розвиток, виховання і формування особистості в національній школі”, “Сутність і зміст національного виховання”, “Поняття про виховний ідеал в українській педагогіці”, “Взаємодія школи, сім’ї і громадськості у вихованні дітей” та ін. Характеризуючи педагогічне цілепокладання слушно наголосити на тому, що мета виховання – це ідеальне відображення його очікуваного результату, створене педагогом в уяві. Зауважимо, що формування господарності у дітей здійснюють у тісному взаємозв’язку з іншими аксіологічно значущими цінностями, орієнтуючись на ідеальну педагогічну модель зрілої особистості, тому “завдання підготовки студентів до педагогічного цілеутворення полягає в тому, щоб навчити їх створювати педагогічні моделі цілісної особистості та окремих її якостей” [27, с.86].

Мета господарського виховання учнів, як зазначено у Державній національній програмі “Освіта” (Україна ХХІ століття), полягає у “формуванні творчої працелюбної особистості, вихованні цивілізованого господаря” [8, с. 16].

Виховні цілі конкретизують через відповідні завдання. Для того, щоб визначити завдання господарського виховання учнів, варто з’ясувати з студентами низку теоретико-методологічних питань. Зокрема, при вивченні таких тем, як: “Засоби, методи і прийоми навчання”, “Форми організації навчального процесу”, “Сутність процесу національного виховання”, “Загальні та етнопедagogічні методи національного виховання”, “Зміст національного виховання” та ін. [20, с. 16–24] слід ознайомити студентів із змістом поняття “**господарська культура**”, під якою розуміють інтегративну якість, що використовується для означення системи духовно-моральних цінностей, властивих “цивілізованому господарю”, які зумовлюють його ставлення до природних багатств, предметів, засобів і продуктів людської праці, психологічну готовність і здатність раціонально розпоряджатись та примножувати їх.

Доцільно привернути їхню увагу до того, що господарська культура виявляється в усіх аспектах людського життя, де має місце виробництво або використання матеріальних цінностей: у трудовій діяльності особистості, її громадській роботі, навчанні, самовдосконаленні, домашньо-побутовій праці, відпочинку, дозвіллі тощо. Якщо значна частина громадян причетні до виробничо-трудова діяльності, спрямованої на створення матеріальних речей, у якій виявляється **культура їх виробництва**, то інша їх категорія обмежується вужчою сферою господарювання, де має місце **культура споживання**. Культура виробництва і культура споживання характеризують полярні відношення людини до матеріальних цінностей.

У результаті обговорення приходимо до висновку, що стосовно учнів загальноосвітньої школи, то їхня господарська культура найбільшою мірою актуалізується у ставленні до природи та матеріальних цінностей, тобто **здебільшого обмежується культурою споживання**.

Виходячи з цього, визначаємо з студентами найважливіші **завдання господарського виховання школярів:**

1. Забезпечення оволодіння господарсько-економічними, техніко-технологічними, політехнічними, екологічними, загально-трудовими знаннями та основами комп'ютерної грамотності; усвідомлення змісту низки економічних понять.
2. Ознайомлення з різними видами праці (самообслуговування, робота в майстернях, з благоустрою території школи); формування культури споживання, плекання бережливого ставлення до результатів праці, поваги і шани до людини як творця матеріальних і духовних цінностей, інтересу до народних промислів та ремесел.
3. Вивчення історичних пам'яток та фольклору про господарську діяльність українців. Виховання шанобливого ставлення до народних трудових звичаїв і обрядів.
4. Формування культури праці, умінь раціонально використовувати бюджет часу (дотримання режиму дня, планування часу при виконанні навчальних завдань, організація дозвілля та відпочинку тощо).
5. Розвиток господарсько-економічного мислення школярів, їх підприємливості та ініціативності. Формування знань про правові основи господарювання.
6. Плекання в учнів умінь орієнтуватись у сфері бізнесу, підготовка їх до активного вибору майбутньої професійної діяльності.

Ці знання студенти опановують на лекціях, завдяки яким вони “дістають 70-80 % навчальної інформації з більшості вузівських предметів теоретичного змісту, а у практичних дисциплінах цей показник складає 20-40% засвоюваного матеріалу” [7, с. 61, 81].

Виходячи з цього, при висвітленні лекційного курсу, що стосується мети і завдань національного виховання школярів, щоб з'ясувати, як майбутні учителі усвідомлюють цілі виховання і яке місце в ієрархії цінностей належить господарській культурі людини, рекомендуємо провести міні-дослідження. Для цього слухачам пропонують дати відповіді на такі запитання: Які людські цінності

Ви вважаєте найголовнішими? Які з них стали Вашим надбанням? Які три найважливіші якості Ви мрієте виховати у своїй дитини? Та інші.

У результаті вибіркового аналізу відповідей респондентів узагальнюємо, як на різних історичних етапах трансформувались уявлення українців про виховний ідеал, зокрема цілі й завдання господарського виховання зростаючої особистості.

На лабораторно-практичних заняттях з педагогіки доцільно використовувати спеціальні завдання типу:

1. На основі аналізу освітніх нормативних документів (Закону України “Про освіту”, Закону про загальну середню освіту, Державної національної програми “Освіта”, Концепцій національної школи України,) виділіть пріоритетні завдання національного виховання учнів. Подумайте, які цінності є результатом вирішення цих завдань?
2. Складіть педагогічну модель особистості з високим рівнем розвитку господарської культури.
3. Розгляньте схему 1 “Структура господарської культури людини”. Які елементи господарської культури учня можна формувати у процесі вивчення навчальних предметів, що відповідають профілю обраної Вами спеціальності?
4. Проаналізуйте Концепцію української школи Прикарпаття та трудової підготовки учнів загальноосвітніх шкіл Прикарпаття і визначте специфічні завдання господарського виховання учнів регіону.

Отже, підготовка студентів до педагогічного цілепокладання у процесі формування господарської культури школярів передбачає, по-перше, оволодіння загальнопедагогічними знаннями про цілі й завдання національного виховання, структуру виховного ідеалу українця у різні історичні епохи; по-друге, – конкретними уявленнями про сутність, мету і зміст господарського виховання.

У процесі оволодіння психолого-педагогічними знаннями доцільно збагатити уявлення студентів також про критерії, якими користується педагог при оцінюванні кінцевих результатів навчально-виховної роботи, зокрема критерії та методи вивчення рівня розвитку господарської культури учнів. Таку інформацію вони

отримують на лекціях та семінарсько-практичних заняттях при ознайомленні з темами “Методи науково-педагогічних досліджень”, “Види і методи дидактичних досліджень” та ін.

Слушно наголосити на тому, що у процесі вивчення рівня розвитку господарської культури учнів варто скористатись такими методами дослідження, які дають найповнішу інформацію про характер їхньої поведінки у тій чи іншій ситуації. Наприклад, за обставин, коли виникає об’єктивна потреба у виявах господарської культури через відповідну поведінку чи діяльність (вимкнути електричні лапми, що горять без потреби, звернути увагу на акти марнотратства або безгосподарності оточуючих тощо). Такі відомості дослідник отримує від самого учня, його найближчих товаришів, батьків, учителів, вихователів, соціального психолога та педагога, а також у результаті безпосереднього вивчення поведінки дитини за різних життєвих обставин. Ці дані збирають **методами анкетування (інтерв’ювання), тестування, бесіди, спостереження** за учнями в умовах школи, **аналізу їхніх творчих робіт** та ін.

Негативною тенденцією у сучасній вузівській практиці є те, що значна **частина викладачів надають перевагу словесним методам виховного впливу**, серед яких здебільшого пояснювально-ілюстративні – лекції, бесіди, розповіді, пояснення тощо, тобто такі, що переслідують інформативну функцію: наставник “передає” студентові наукову інформацію, а той, запам’ятовуючи її, відтворює. Принцип “відтворювального” (репродуктивного) навчання широко використовувався у радянській школі, коли виховувальній та розвивальній її функції приділялось значно менше уваги, ніж дидактичній.

У сучасних умовах виникла об’єктивна потреба у формуванні творчої висококваліфікованої особистості, здатної до критичного, рефлексивного мислення й реальної оцінки ситуації, що склалась, тому прогресивною тенденцією є **запровадження у навчально-виховний процес закладів різних типів інноваційних педагогічних технологій**.

Якщо перший із типів навчання має на меті **збереження і передачу соціально-культурного досвіду** особистості, що фор-

мується, то другий із них, який у сучасній педагогічній науці відомий під назвою “**інноваційне навчання**”, передбачає **організацію творчого пошуку студентів на основі засвоюваного ними досвіду** і цим самим збагачення та примноження його новими ідеями.

Прогресивним явищем є поширення у вищих закладах освіти **модульно-тьюторної системи навчання** [7, с. 77]. На тьюторних заняттях, на відміну від звичайного семінару, використовують найрізноманітніші види і форми роботи – аналіз проблемних ситуацій, розв’язування задач, проведення ділових ігор, навчальних дискусій, евристичних бесід тощо. Визначимо окремі аспекти проведення таких занять з педагогіки, зокрема шляхи використання інноваційних технологій навчання і виховання у процесі підготовки майбутніх учителів до формування господарської культури учнів засобами народознавства.

Інноваційні педагогічні моделі, головним чином, базуються на таких формах організації навчально-пізнавальної діяльності студента, у якій пріоритетна роль належить його самостійній творчій роботі. Залучаючи його до індивідуального чи групового пошуку, викладач ставить перед ним завдання виділити ту чи іншу проблему, з’ясувати труднощі, які можливі у її розв’язанні, в результаті чого із кількох можливих варіантів її вирішення визначають оптимальний із них. У процесі такої діяльності відбувається збагачення вихованця новим самостійно сконструйованим досвідом.

Оновлення змісту господарського виховання засобами “інноваційного навчання” ґрунтується не стільки на впровадженні у педагогічну практику істотно нових у часі ідей, скільки на їх переорієнтації у **цілях та характері діяльності між вихователем і вихованцями**.

Розглянемо детальніше використання різних видів “інноваційного” навчання – навчання як пошуково-дослідницької діяльності; навчання як гри; навчання як дискусії – у процесі проведення лабораторно-практичних занять з педагогіки [11]. Їх **змістове наповнення у значній мірі залежить від спеціалізації майбутнього учителя**.

Виходячи з того, що базова модель **навчання як систематичного дослідження** передбачає теоретико-пізнавальну, дослідницьку діяльність студентів, яка має на меті вирішення поставленої проблеми у межах їхньої компетенції, то значну увагу в їх підготовці до господарського виховання учнів приділяємо формуванню у них низки практичних умінь, зокрема вміння **самостійно** (чи з допомогою викладача) **виділяти** актуальні соціально-економічні проблеми сучасності.

Наприклад, на практичному занятті викладач вводить майбутніх учителів економічної географії у таку ситуацію: ринкова система діє як неупереджений та знеособлений механізм і розподіл доходів веде до економічної та соціальної нерівності громадян. Великі доходи отримують, по-перше, ті, чия праця є висококваліфікованою; по-друге, ті, хто володіє значним капіталом, землею, що зароблено власною працею або отримано у спадок. Частина громадян, яка здобула “непрестижну освіту”, здебільшого отримує скромні доходи. Ще біднішими є ті, хто не може вчитись чи працювати взагалі. Чи підтримуєте Ви позицію рівності можливостей кожної особи, але не до результатів досягнення нею і розподілу матеріальних благ? Чи потрібна, на Вашу думку, політика уряду щодо запобігання соціальної та економічної нерівності? Якщо так, то якою Ви собі її уявляєте? За допомогою яких заходів держава має забезпечувати перерозподіл доходів на користь соціально незахищених верств населення, гарантувати доступність освіти та медичної допомоги тощо?

Інша проблемна ситуація ринкової економіки.

Будівництво маяка економічно вигідне тільки тоді, коли його виробничі витрати будуть меншими за прибуток від його експлуатації та за умови уникнення аварій. Але вигода, яку має кожен, хто користується маяком, не може окупити будівництво такої великої споруди. Світлом маяка користуються всі, і практично немає можливості для певних обмежень. Тому немає матеріального стимулу для окремого власника корабля чи приватної компанії будувати маяки за власні кошти, оскільки їхні послуги не продаються. Яким чином ви б вирішили цю проблему? Які ще суспі-

льні блага не можуть створюватись виключно на приватному інтересі, і як що проблему вирішує держава? [12, с. 102-103].

Аналогічно методом “мозкової атаки” студенти виділяють актуальні проблеми, що існують у інших сферах суспільного життя (культурній, освітній тощо).

Отже, першим і найважливішим етапом організації дослідницького навчання є постановка перед молоддю певної проблеми, яка носила б не лише особистісний, а й суспільний характер. Далі студенти груповим методом працюють над збором даних, що підтверджують фактичні відомості, висувають власні гіпотези та шукають різні варіанти розв’язання означеної проблеми у суб’єктивному розумінні і після критичного осмислення можливих позитивних та негативних наслідків здійснюють спільний вибір оптимального варіанту її вирішення. При цьому кожна група висуває та обґрунтовує власний проект можливого розв’язання проблеми, а їхня критика з боку опонентів не допускається.

У процесі підготовки майбутніх учителів географії до реалізації у шкільній практиці завдань господарського виховання, важливо навчити їх оперувати відповідними економічними категоріями, критично оцінювати ситуацію, що склалась у державі в цілому, а також аналізувати конкретні життєві реалії сьогодення з погляду господарської доцільності й раціоналізму. Тому, на нашу думку, заслуговують всякого схвалення активні методи організації навчально-пізнавальної діяльності студентської молоді, зокрема запропонована зарубіжними педагогами **навчальна модель групового вирішення проблем на основі метафоричного мислення – “Синектика”** [11, с. 82–84].

Її головними особливостями є, по-перше, груповий характер дослідницької діяльності, що зводиться до застосування досвіду генерації ідей та підготовки до індивідуального творчого пошуку; по-друге – вирішення проблеми відбувається на основі метафоричного мислення особистості студента, тобто такого, що передбачає порівняння реально існуючих предметів, процесів та явищ з тим, щоб виявити найбільш істотні властиві їм ознаки. Наприклад, за аналогією визначити спільні та відмінні характеристики між економікою країни, організмом людини, рослиною, телеві-

зором і т.п. (Так, кожне підприємство країни нагадує окрему клітину людського організму, що у сукупності складає цілісне утворення, елементи якого мають свою специфічну функцію, і порушення діяльності кожного із них у кінцевому рахунку призводить до “збоїв” у діяльності всієї системи. В даному випадку як економіка країни в цілому, так і людський організм чи телевізор, – це системи, які складаються із інших підсистем. Мозок людини подібний до законодавчого органу країни: коли людина помиляється, розум дає можливість підкоректувати її вчинки. М’язи – нагадують процес і результат здобуття нею знань, умінь та навичок, оскільки м’язи, як і рівень освіти, піддаються “тренуванню”. У результаті “пошкодження” якихось складових частин розглядуваних компонентів, настає “економічна криза” чи хвороба людини. І т.п.).

Помітні труднощі, які мають місце у практиці використання дослідницьких моделей навчання, пов’язані, передусім з тим, що студенти, хоч і виявляють інтерес до них, проте, як правило, не мають навичок метафоричного та інтуїтивного мислення. Це пояснюється тим, що у загальноосвітніх школах означені види навчання ще не знайшли належного впровадження у навчально-виховний процес, а для того, щоб підростаюча особистість мислила швидко, різнопланово, логічно, раціонально й економно, потрібне ретельне й систематичне тренування її відповідної діяльності з раннього віку. Використання у педагогічній практиці вищої школи елементів “інноваційного” навчання забезпечує ефективність за умови **поетапного ускладнення відповідних завдань**, що потребують актуалізації мислительної діяльності індивіда та ретельного урахування його індивідуальних особливостей і відповідного життєвого досвіду.

Поруч із дослідницькими моделями навчання, у процесі вирішення завдань підготовки студентів до господарського виховання учнів чільне місце належить “ігровим” педагогічним технологіям. Серед них – **моделювання конкретних ситуацій** (імітаційне чи соціально-рольове), **дидактична гра з елементами дискусії, ігри-вправи, ігри-ілюстрації, ігри з моделюванням**

соціально-історичних умов або **політичних чи економічних проблем країни** тощо [11, с.90-122].

Помітний інтерес студентської молоді спостерігається до дидактичних **ігор-ілюстрацій**. Суть їх зводиться до моделювання проблемної ситуації, як правило, з різними видами труднощів, що виникають у процесі її вирішення. Їх цілком правомірно використовувати на тьюторних заняттях з педагогіки. Так, наприклад, з метою збагачення уявлень майбутніх учителів історії про ігрові форми проведення уроків суспільствознавчого циклу радимо одне із таких занять присвятити ознайомленню з інноваційними технологіями навчання та кращим педагогічним досвідом.

Вдамося до прикладу. Навчальна гра **“Княжа доба”**.

Підготовча частина гри передбачає актуалізацію опорних знань студентів з окремих тем предметів суспільствознавчого циклу: вони умовно думками переносяться у визначений історичний період – пригадують кордони Української держави протягом тих п’яти століть (за княжих часів вона була найбільшою в Європі: простяглась приблизно від ріки Тиси за Карпатами й Сяну в Галичині аж поза Волгу на сході, від Балтійського моря на півночі по гори Кавказ та Чорне море на півдні); найважливіші історичні події того часу, а також головні напрями економічного розвитку країни (сільське господарство, промисли й торгівельна справа).

Далі учасники гри поділяються на групи, кожна з яких являє собою українську міні-державу. Група вибирає свого князя, який стоїть на чолі держави і вирішує найважливіші її справи. Інші студенти виступають у ролі радників – бояр, що періодично збирають народне віче. Учасники гри отримують карту із зображенням території держави, дані про корисні копалини, землі, врожайність злакових культур тощо. Проблемні завдання кожної групи зводяться до того, щоб по-господарськи використати наявні природні ресурси, раціонально розпорядитись вирощеним урожаєм, спрогнозувати можливі економічні негаразди і под. Так, наприклад, студенти повинні підрахувати, як розділити запаси наявного зерна так, щоб залишити для посіву, їжі, торгівлі з іншими державами; враховуючи врожайність тих чи інших земель, кліматичні умови тощо, визначити найбільш придатні площі для вирощування

різних видів сільськогосподарських культур. Для цього вони з'ясовують між собою низку запитань: Які роди збіжжя засівали наші предки? На яких територіях? Де розводили тварин? Що експортували із держави і куди? Скільки потрібно зерна, щоб забезпечити країну хлібом на рік, якщо відома добова норма людини у продуктах харчування? Та ін.

У ході гри викладач змінює декорації, поетапно витягуючи картки-“випадковості”: врожайні роки змінюються неврожайними; зерно, що зберігається, з'їдають щурі; війни; непередбачувані погодні катаклізми – засуха, надмірні дощі, зливи, смерч тощо.

Пригодницький характер гри, динамізм її сюжету приваблюють студентів до історичних подій визначеної епохи.

Аналогічно здійснюють педагогічне моделювання інших навчальних ігор, що мають на меті розвиток господарсько-економічного мислення їх учасників (“Чумаки”, “Козацькі переправи” тощо).

Наведені ігрові методи навчання використовують не лише з пізнавальною метою. Вони, як уже зазначалось, слугують дійовим засобом формування та розвитку у студентів метафоричного мислення, навичок аналізу соціально-економічних умов того чи іншого історичного періоду та критичної оцінки нинішньої економічної ситуації в Україні, з тим, щоб співставити позитивні й негативні сторони у господарській діяльності українців різних епох та визначити стратегічні орієнтири у її сучасному становленні.

У підготовці майбутніх учителів до формування господарської культури школярів пріоритетне місце належить принципу народності. Проте, беручи за основу етнографічні ідеї, ми здебільшого орієнтуємось на “осучаснене” народознавство. “Віддаючи належне культурі минулого, слід постійно пам'ятати, що, поруч з традиційною бабусиною казкою, в наш час з'явилося радіо- і телевізійна казка..., а традиційну народну математику доповнюють не тільки рахівниця чи арифмометр, а й сучасні комп'ютери, електронно-обчислювальні машини, без використання яких неможливо уявити собі прогресу людства. Поряд з піснями наших бабусь і прабабусь, з'явилися сучасні естрадні пісні, до яких тягнеться молодь. Всі ці та інші обставини слід враховувати в процесі націона-

льно-культурного відродження з тим, щоб ...народознавство не повертало молодь до минулого, а слугувало своєрідним містком між минулим і майбутнім” [22, с. 65].

Проектуючи прогресивні етнографічні ідеї на сучасний лад, студентам слушно наголосити, що у процесі господарського виховання учнівської молоді педагог орієнтується на економічні перетворення у державі, нормативно-правові документи, що регулюють господарську діяльність нашого сучасника та ін. Ефективними у цьому плані є **ділові економічні ігри**, які допомагають майбутнім учителям географії глибше усвідомити сутність сучасних економічних законів та способи їх впровадження у практику, **механізм дії конкретних державних положень у певних сферах суспільного життя** тощо. Більше того, у контексті їх професійної підготовки ми не лише розвиваємо у них економічне мислення, специфічними особливостями якого є раціоналізм, економність, варіативність і т.п. [3, с.22-25], але й збагачуємо їхні уявлення про дидактичні засоби та методи організації навчальної діяльності школярів.

Суть цих ігор, як правило, зводиться до складання **бізнес-плану** (наприклад, моделювання процесу фінансування виборчої кампанії в Україні), **програми самовиживання** в екстремальних умовах (на безлюдному острові, після пожежі на кораблі) або **економічної програми “життєдіяльності” людини за нормальних обставин** (розрахунки на день, тиждень, місяць, рік і т.п.).

Таким чином, залучення майбутніх учителів природничих та суспільствознавчих дисциплін до ділових навчальних ігор на лабораторно-практичних заняттях з педагогіки передбачає такі етапи:

1. Постановка проблеми (Наприклад: **“Як вийти із сучасної сільськогосподарської кризи в Україні?”**).
2. Виділення у даній проблемі **окремих міні-проблем**. (Врожайність зернових щороку знижується, фінансування цієї галузі зменшується, відсутність пального, запасних частин для сільськогосподарської техніки, коштів для придбання мінеральних добрив, нової та ремонт старої збиральної техніки і т.п.).

3. Моделювання ігрової ситуації (Група студентів ділиться на окремі підгрупи, отримує завдання й відповідні картки, де є точний перелік транспортних засобів, кошторис видатків, кількість родючих земель, географічна карта місцевості і т.п. Одна із підгруп моделює роботу експертної комісії Міністерства сільського господарства країни).
4. Історичний та соціально-економічний аналіз проблеми. (Окремі учасники гри від кожної підгрупи висувають свої міркування щодо історичних умов даного періоду та гіпотези з приводу ситуації, що склалась в аграрному секторі економіки держави).
5. Пошук варіантів практичного вирішення проблеми. (Кожна підгрупа висуває свої ідеї, здійснює власні економічні підрахунки, прогнозує терміни реалізації пропонованої програми виходу із сільськогосподарської кризи і т.п.).
6. Виділення оптимального варіанта розв'язання проблеми (Можливі варіанти: необхідність технологічної модернізації, перегляд фінансування Міністерства сільського господарства, удосконалення методів обробки ґрунту, збільшення площі родючих земель, відновлення колективних сільськогосподарських спілок, посилення процесів приватизації земель, виведення нових сортів зернових культур тощо).

Впровадження у практику роботи педагогічних навчальних закладів інноваційних технологій навчання слугує, передусім, ефективним засобом стимулювання пізнавальних інтересів студентів у плані професійного самоудосконалення, оскільки збагачує їхні уявлення про педагогічні засади господарсько-економічного виховання учнів: форми та методи роботи, які використовують викладачі під час проведення лабораторно-практичних занять, цілком правомірно адаптувати до умов загальноосвітньої школи.

У контексті вивчення курсу “**Історія української школи і педагогіки**”, який читається на всіх факультетах вищих педагогічних навчальних закладів III-IV рівнів акредитації, збагачуємо уявлення студентів про генезис педагогічних ідей, що стосуються господарського навчання та виховання дітей і молоді [20, с. 24–48].

Опанування таких тем, як: “Шкільництво і педагогічна думка в Козацькій республіці”, “Педагогічна творчість народних пе-

дагогів О.В. Духновича та К.Д. Ушинського”, “Українська школа в УРСР”, “Українське шкільництво і освіта за умови зміцнення тоталітаризму” та інших дає змогу сформувавши у майбутніх учителів знання про систему козацького навчання й виховання; ідею “сродної” праці як найбільшої людської потреби у педагогічній спадщині Г.С. Сковороди; принцип народності виховання як основу педагогічних концепцій О.В. Духновича та К.Д. Ушинського, зокрема “народне виховання” дітей засобами праці та проблема їхньої зайнятості; досвід А.С. Макаренка щодо трудового виховання учнів та поєднання навчання з продуктивною працею; господарське виховання особистості у творчому доробку В.О. Сухомлинського і под. [Там само].

Так, при вивченні теми “Розвиток теорії національного виховання у творчості Г.Г. Ващенко” звертаємо їхню увагу на роль і місце господарської культури людини у творах “Завдання виховання української молоді” та “Виховний ідеал”. Педагог наголошує на необхідності формування у дітей потреби у праці, починаючи із самообслуговування. З цього приводу він зауважує: “Уже починаючи з 4-5 років, дитина мусить по мірі своїх сил обслуговувати себе і де в чому допомагати старшим...”. Окрім того, “слід боротись з дитячим егоїзмом” і формувати у її свідомості культуру споживання, тобто розумне розмежування потреб і бажань, оскільки поряд з нею існують ще й інші люди, які теж мають свої потреби і права. [6, с. 179]. Тому, як зазначає педагог, “молодь треба виховувати так, щоб для неї на першому місці стояли обов’язки, а потім уже права” [Там само]. Ставлення людини до виконання постійних господарсько-трудова обов’язків є одним із визначальних критеріїв оцінювання рівня розвитку її господарської культури.

У процесі роботи над цією темою, слушно наголосити на тому, що у педагогічній спадщині Г.Г. Ващенко чітко виділена й інша ідея господарського виховання – формування у дітей та молоді бережливого ставлення не лише до продуктів праці, що є особистою власністю громадян, але й громадського майна, тому вони, “допомагаючи педагогові, мають дбати про обладнання і добрий стан шкільних кабінетів і лабораторій”, а також брати посильну участь у виготовленні наочності (схем, малюнків, колекцій герба-

ріїв, корисних копалин і т.п.), та обладнанні шкільних приміщень. На його думку, "...учні мусять бути не лише споживачами, а й продуцентами" [Там само, с. 180].

У контексті ознайомлення із педагогічною спадщиною А.С. Макаренка, зокрема критичними підходами сучасних дослідників до її трактування, слід акцентувати на тому, що незаперечною позитивною стороною його діяльності є розробка мети і найголовніших завдань господарського виховання дітей, яке, на думку педагога, повинно полягати у вихованні не лише господарського члена сім'ї, але й господаря-громадянина [17, с. 456].

При цьому він виходить з того, що для людини завжди дорогим і цінним є те, що вона створила власними руками. Цю рису дитячої психології А.С. Макаренко використовує у вихованні ощадливого ставлення до матеріальних цінностей, дбаючи, щоб вжитку дитини було якомога більше предметів, створених нею самою: підставки для квітів, полички для книг, дидактичний матеріал до уроків та ін. Звичка цінувати продукти власної праці може стати надійною основою бережливого ставлення до результатів трудової діяльності інших. На думку дослідника, виховуючи господаря, слід навчити його не лише сумлінно працювати, але й раціонально використовувати зароблені кошти, економно розв'язувати фінансові питання, адже людина, що вийшла у світ, повинна мати певний досвід ведення особистого бюджету і вміти витрачати гроші [18, с. 241].

При цьому варто зосередити увагу студентів на тому, що економічне виховання дітей А.С. Макаренко називав "господарським", мотивуючи, що кожному у житті потрібно брати участь у загальнодержавному господарстві, і чим краще він буде підготовленим до цієї справи, тим більшу користь принесе державі і самому собі.

Аналогічна ідея пронизує і твори В.О. Сухомлинського, який ідеал виховної роботи вбачав у тому, щоб учні стали справжніми господарями своєї країни. Тому при вивченні педагогічної спадщини педагога наголошуємо на питаннях, вирішенню яких він присвятив своє життя: "Як пробудити у дітей світлі, добрі почуття, як утвердити в їх серцях доброзичливість, дбайливе ставлення до

живого й красивого?” [28, с. 46]. Бережливе ставлення учнів до оточуючого світу було принципом організації їхнього життя. У школі, якою він керував майже чверть століття, успішно реалізувався згаданий принцип, бо великий гуманіст добре розумів, що марнотратство породжує бездуховність, а “...від бездушності до жорстокості – один крок” [29, с. 15]. Цей матеріал не повинен залишатись поза увагою майбутніх учителів у контексті ознайомлення їх із темою “Українське шкільництво і освіта за умови зміцнення тоталітаризму”.

Аналогічно на лекціях та семінарських заняттях з цієї навчальної дисципліни наголошуємо на тих прогресивних ідеях господарського виховання дітей, які варті застосування у сучасній шкільній практиці.

Семінарські заняття, що мають на меті поглиблення знань студентів з даної проблеми, рекомендуємо проводити у формах міжгрупового діалогу як способу організації навчальної дискусії [11, с. 138–139], полеміки, що на відміну від першої, передбачає цілеспрямоване та емоційне відстоювання вже сформованої і незмінної позиції; виступів із попередньо підготовленими доповідями (5–7 хв.); читання мікрорефератів та ін.

Знання історії вітчизняного шкільництва й педагогіки сприяє розвитку наукового мислення майбутнього вчителя, розширенню його ерудиції, а різнобічний аналіз педагогічної спадщини минулого допомагає йому виробити власне бачення проблеми господарського виховання школярів та налаштовує до творчого використання історичного досвіду у практичній діяльності.

Ознайомлюючи студентів із **“Основами професійної майстерності вчителя початкових класів національної школи”**, доцільно якомога ширше практикувати використання народного досвіду господарського навчання та виховання дітей [20, с. 105–115].

Для практичних занять із студентами до тем “Етика вчителя початкових класів”, “Майстерність педагогічного спілкування і впливу”, “Педагогічний досвід та його роль у вдосконаленні професійної майстерності вчителя початкових класів” та інших радимо підбирати для обговорення педагогічні твори, у яких висвіт-

люються проблеми господарського виховання учнів, відвідувати уроки кращих учителів базової школи на відповідну тему, моделювати використання нетрадиційних форм та методів формування у дітей культури розумової та фізичної праці, подолання у них зневажливого ставлення до робітничих професій тощо.

Зокрема, працюючи над формуванням і розвитком майстерності педагогічного спілкування студентів та їхньої мовної культури, доцільно запропонувати завдання підготуватись до виступу перед батьками учнів на тему “Як боротись із дитячими лінощами?”, або ж “Як виховувати господарську культуру першокласника?”. У даному випадку, поруч із відпрацюванням техніки ораторського мистецтва, майбутні вчителі міркують над проблемами господарського виховання.

Ефективними для них, на нашу думку, є й наступні завдання:

- Перегляньте відеоматеріали виховного заходу на господарсько-економічну тему. Зверніть увагу на принципи і методи спілкування вчителя та учнів. Підготуйте міні-виступ на тему: “Культура педагогічного спілкування з школярами у процесі їх посильної трудової діяльності”.
- Проведіть співбесіду з учителем початкової школи на предмет використання ним народознавства у господарському вихованні дітей.
- Змодельуйте фрагмент бесіди з учнями на теми: “Чи потрібно берегти громадське майно?”, “Як ми ставимось до хліба?”, “Коли плачуть квіти?”.
- Вирішіть педагогічну задачу: “Учень відмовляється працювати на пришкільній ділянці, мотивуючи тим, що цей вид праці йому не подобається, тим більше, що батьки пообіцяли влаштувати його на навчання у юридичний заклад, тому сільськогосподарська робота йому в житті не знадобиться. Як має діяти у даному випадку вчитель?”. Та інші.

Працюючи над вирішенням означених завдань, студенти більшою чи меншою мірою “втягуються” у проблему господарського виховання дітей, підвищують власний рівень загальнопедагогічних знань та умінь, а також оволодівають азами педагогічної

майстерності (культурою спілкування, законами виразності мови й мовлення, професійної етики, техніки тощо).

Широкі можливості для удосконалення професійної підготовки майбутніх педагогів у плані використання українського народознавства у господарському вихованні учнів приховані у курсі “**Методика виховної роботи в національній школі**”. Низка його тем (“Методика морального і трудового виховання молодших школярів на загальнолюдських цінностях”, “Особливості організації позакласної навчально-виховної діяльності з учнями початкових класів національної школи”, “Особливості методики виховної роботи в сільській малокомплектній школі та групах продовженого дня”, “Методика спільної виховної роботи школи, сім’ї, громадськості з молодшими школярами”), присвячена проблемам відродження у позаурочній виховній роботі початкових класів нетрадиційних форм і методів роботи, спрямованих на формування в учнів національної самосвідомості, господарності, інтересу до трудових традицій українського народу, шанобливого ставлення до процесу та результатів людської праці тощо [20, с. 46–62].

Приміром, вивчення теми “Методика морального і трудового виховання молодших школярів на загальнолюдських цінностях” дає змогу сформувати у студентів уявлення про методичні особливості організації позакласної навчально-виховної роботи в школі I ступеня з господарського виховання учнів на засадах народної педагогіки, зокрема врахування специфіки трудової діяльності українців різних етнографічних груп у процесі формування господарської культури особистості. У контексті висвітлення цього питання збагачуємо знання майбутніх педагогів про види народних ремесел та промислів (лозоплетіння, писанкарство, інкрустацію, гончарство, килимарство та ін.), традиційні українські школи іконопису і малярства, виготовлення бандур і лір, фабрики українських сувенірів на народній основі й под. [Там само, с. 54].

У процесі роботи над змістом означеного матеріалу слід зосередити увагу студентів на тому, що кращі народні традиції господарського навчання і виховання в шкільній практиці вдало переплітають із сучасними надбаннями культури й побуту українців.

Так, невід’ємною частиною домашніх занять кожної сільської сім’ї, одним із найважливіших видів господарської діяльності та мистецької культури нашого народу у минулому була обробка рослинного волокна (льону, конопель) і виготовлення з нього тканини. У сучасних умовах нема потреби у використанні цього досвіду у процесі трудового навчання учнів. Проте заслуговує на увагу, скажімо, залучення їх до різних видів роботи з використанням готової тканини, наприклад, моделювання різновидів традиційного народного вбрання, що побутували в Україні до поч. ХХ ст., у поєднанні з набутками сучасної світової моди.

Або ж, у минулому у поліських районах України в господарській діяльності його мешканців набуло поширення плетіння виробів побутового та виробничого призначення з лози й соломи (кошики, галоші тощо). Сьогодні плетіння зберігається головним чином у вигляді художнього промислу: з лози й соломи виготовляють різного роду сувеніри, декоративно-ужиткові предмети – підсвічники, вази, підставки для квітів та ін. До створення цих та інших речей доцільно прилучати молодших учнів на уроках трудового навчання (художньої праці), у позаурочній виховній роботі, а також всіляко сприяти організації зустрічей з народними умільцями, виставок їхніх виробів, екскурсій у музеї народної культури й побуту, що, безумовно, слугує засобом вивчення та популяризації у шкільному соціумі народних ремесел і промислів.

На педагогічних факультетах університетів, які готують соціальних педагогів, нормативна частина змісту освіти містить значні можливості для їх підготовки до господарського виховання дітей та підлітків, що потребують особливої опіки й піклування [26, с. 113–145].

Серед **спеціальних педагогічних дисциплін**, зокрема при вивченні “**Теорії та історії виховання**”, у контексті ознайомлення студентів із педагогічною спадщиною О.В. Духновича, К.Д. Ушинського, Г.Г. Ващенко, А.С. Макаренка, В.О. Сухомлинського, ознайомлюючи їх поглядами педагогів на трудове, екологічне, економічне виховання особистості, особливу увагу акцентують на тих аспектах виховної роботи, що мають на меті підготовку людини високого рівня господарської культури.

Знайомлячись із типами, видами та групами професій при вивченні курсу **“Соціально-педагогічні основи профорієнтаційної роботи”**, вони опановують навички профорієнтаційної роботи із зростаючою особистістю засобами гри, професіографічних зустрічей, екскурсій, орієнтуючи її, передусім, на види діяльності, які вважаються сьогодні “непрестижними”, хоч вкрай необхідними, зокрема ті, що потребують затрат не лише інтелектуальної, але й не меншою мірою фізичної праці [26, с. 129].

Значний потенціал для підготовки студентів до господарського виховання дітей та молоді містить новий курс **“Народознавство з методикою роботи соціального педагога”** [26, с. 140]. Зокрема, при вивченні теми “Економічні засади життя і побуту українців” вони збагачують свої уявлення про основні та допоміжні галузі господарської діяльності наших предків, домашні ремесла та промисли, особливості поселення, традиційний інтер’єр українського помешкання, народний одяг тощо. Цей та інший етнографічний матеріал може бути успішно використаний у соціально-педагогічній практиці з неповнолітніми.

Вивчення майбутніми педагогами соціальної сфери навчального курсу **“Моделі і технології соціально-виховної роботи в зарубіжних країнах”** передбачає збагачення їхніх уявлень про моделі виховної роботи у Франції, Італії, США, Греції, Японії, Швеції, Швейцарії та інших країнах [26, с. 169]. Водночас викладач наголошує на їх спільних та відмінних аспектах, виділяючи пріоритетне значення кожної держави **самобутності й традиційності національних виховних ідей**. Варто практично апробувати окремі педагогічні технології зарубіжних країн, адаптувавши їх до реальних умов нашої держави, нації.

Як готувати майбутніх учителів до господарського виховання школярів на заняттях з методики викладання навчальних предметів?

Засобом вирішення наступних завдань підготовки студентів до педагогічного моделювання навчально-виховного процесу,

що має на меті формування господарської культури учнів, зокрема завдання конструювання змісту навчальної інформації, вибору методів, організаційних форм, добір дидактичних засобів, слугують часткові дидактики, тобто **методики викладання окремих дисциплін** (математики, природознавства, мови, трудового навчання тощо).

Психолого-педагогічні знання про використання народознавства у господарському вихованні учнів у навчально-виховному процесі школи мають необмежену сферу застосування, тобто є **універсальними**. При вивченні методик викладання навчальних предметів студенти отримують **конкретні методичні рекомендації** щодо використання відповідних теоретичних положень у шкільній практиці, чим пояснюється їхній помітний інтерес до цих дисциплін.

Одним із завдань курсу “**Методики викладання математики**” є формування у майбутніх учителів продуктивного методичного мислення для реалізації на практиці ідей розвиваючого навчання молодших учнів, зокрема виховання елементів господарської культури.

Вдамося до прикладів.

У контексті вивчення теми “Організація навчання математики в початкових класах”^{*} наголошуємо на проблемі відбору змісту, вибору методів, засобів і організаційних форм навчання у відповідності з дидактичною, виховною і розвивальною метою уроку.

Наведемо фрагменти уроків математики у початковій школі на предмет визначення студентами педагогічних завдань, які розв’язує вчитель.

1. Якщо під кран, з якого повільно сканує вода, поставити 250-грамову склянку, то вона наповниться через

* Робоча програма курсу “Методика викладання математики”: Для спеціальностей 03.08.00. – початкове навчання, 7.010.104. – початкове навчання з додатковими спеціальностями: музика, образотворче мистецтво, хореографія. Кафедра теорії та методики початкового навчання Прикарпатського університету ім. Василя Стефаника. – Івано-Франківськ, 1996.

45 секунд. Скільки питтєвої води стече в каналізацію за годину? добу?

2. Протягом одного дня мурашина колонія знищує 1 кг шкідливих комах, завдяки чому захищає ліс, площа якого 2500 кв.м. Яку лісову площу за величиною захищить мурашина колонія протягом 4 днів? 8 днів?

На основі аналізу змісту задач, вони визначають виховні завдання, які переслідував педагог на уроці. Це – розвиток економічного мислення учнів, формування бережливого ставлення до води, природи тощо, а значить, елементів їх господарської культури.

Знання про єдність дидактичної, виховувальної і розвивальної функцій навчального процесу як загальнопедагогічну закономірність студенти опановують шляхом складання та розв’язування розрахункових задач господарсько-економічного змісту. При розгляді теми “Методика навчання розв’язування текстових задач”, зокрема питань, що стосуються прийомів навчання розв’язування простих і складених задач у початковому курсі математики, етапів роботи над задачею, методики залучення учнів до складання задач тощо, майбутні вчителі збагачують свої уявлення про систему педагогічних засобів розвитку господарсько-економічного мислення школярів, серед яких чільне місце належить текстовим задачам відповідного змісту. Цей матеріал доцільно використати і в позаурочній роботі з математики.

Окрім того, важливим етапом підготовки студентів до господарського виховання учнів у процесі їх навчально-пізнавальної діяльності є ознайомлення з методикою розв’язування та складання нестандартних (творчих) задач. Наприклад, викладач знайомить їх із таким завданням:

– Скласти задачу такого змісту, щоб у результаті її розв’язання можна було б довідатись, скільки рулонів шпалер слід придбати для того, щоб обклеїти кімнату у квартирі, якщо в кожному рулоні 10 м шпалер.

При цьому акцентуємо на етапах роботи над такими задачами. Щоб навчити школярів їх складати, потрібно разом з ними виробити певний алгоритм, а також зайнятись пошуком (чи придуму-

ванням) відповідних даних. Найперше, що потребує свого з'ясування, це питання про те, яка довжина, ширина і висота кімнати. Друге, що треба дізнатись, – яку площу у ній займають вікна і двері. Третє. Яка ширина шпалер? Та багато інших.

Готуючи студентів до організації творчої роботи учнів на уроках математики, ознайомлюємо їх з іншими видами таких завдань, наприклад [9, с.103]:

1. *Склади відомість на матеріали, потрібні для виготовлення шпаківень, залежно від їх кількості та розміру кожної.*
2. *Для нормального освітлення класу досить, щоб площа всіх вікон класної кімнати була в 5 раз менша від площі підлоги. Виконай у своєму класі потрібні вимірювання і зроби висновок.*

Слушно наголосити, що під час самостійного вирішення творчих вправ не варто обмежувати учнів у виборі способів їх розв'язування, практикувати повторну роботу над подібними задачами, всебічно реалізуючи принцип диференційованого підходу.

Наведемо орієнтовний зміст індивідуальних та групових завдань для студентів з цієї навчальної дисципліни:

1. Обговорення окремих уроків математики на предмет використання рекомендованих методів господарського виховання за матеріалами опублікованих праць методистів та учителів початкових класів.
2. Розробка фрагменту уроку математики, пов'язаного з ознайомленням молодших учнів із простими текстовими задачами господарсько-економічного змісту.
3. Підбір дидактичних ігор та виготовлення наочних посібників, що використовують у початковій школі при розв'язуванні складених текстових задач відповідного спрямування.
4. Складання математичних ребусів для розвитку економічного мислення молодших учнів.
5. Аналіз варіативних підручників, методичних посібників і статей із Всеукраїнських (“Початкова школа”, “Рідна школа”, “Шлях освіти”) та регіональних (“Освіта на Луганщині”, “Обрії”, “Гуцульська школа”, “Мандрівець” та ін.) науково-педагогічних журналів з формування елементів господарської культури учнів на уроках математики.

Як бачимо, у процесі вивчення курсу “Методика викладання математики” приховані значні потенції для підготовки студентів до господарського виховання школярів.

При ознайомленні майбутніх учителів з **методикою викладання природознавства** акцентуємо їхню увагу на широких можливостях для реалізації виховних завдань економічного, екологічного, трудового, морального становлення учнів, залучення їх до потужної етнографічної діяльності (збору легенд, казок, пісень про рослини нашої місцевості), виготовлення гербаріїв лікувальних трав, записи рецептів народної фітотерапії і под.

На практичних заняттях майбутніх педагогів знайомлять із методикою використання народознавства у господарському вихованні молодших учнів при вивченні природи рідного краю. Для цього, наприклад, їм пропонують фрагмент уроку з використанням легенд про рослини:

Учитель знайомить учнів із такою легендою:

Жили собі на світі хлопчик і дівчинка. Зірвала їх любов'ю та ласкою добра і ніжна матір. Та несподівано спіткнуло родину горе - занедужала і померла їх люба матуся.

Сирітки щоденно ходили на могилу, плакали і благали маму повернутися до них. Не один день бідні діти зрощували слізьми неньчину могилу. Та одного разу вони побачили запашну червоно-рожеву квітку.

- Це наша матуся, це її знак, - зраділа дівчинка.

- Вона хоче бути з нами, - сказав хлопчик.

Ту ніжну квіточку, що виросла на дитячих сльозах за матір'ю, сирітки назвали материнкою. Вони продовжували ходити на могилу, щоб доглядати і берегти свій останній дарунок від найріднішої людини.

Запитання до учнів:

⇒ Діти, хто бачив материнку? Де вона росте? (Учні розглядають ілюстрацію із зображенням материнки звичайної з родини губоцвітих).

Розповідь вчителя про материнку

Материнка здавна ціниться як лікарська рослина. Її широко використовують у парфюмерній промисловості та миловарінні. А ще цю рослинку дуже люблять бджоли, бо вона щедра і багата на нектарн, з якого виробляють мед. Ось чому її потрібно берегти. І не лише її, а й інші квіти. Адже кожна квіточка, кожне деревце є свідками як веселих, так і сумних періодів нашої історії, вони характеризують певні якості людей, пам'ятають вражаючі ситуації з нашого життя. Але вони мовчать... Та добрі люди їх завжди розуміють.

⇒ *Як ви думаєте, чому? Послухайте, що каже народ про інші квіти.*

Ознайомлення з легендою про медунку

Жила собі на світі злюща мачуха. Вона всяко знущалася з бідних дівчаток-сиріток. А одного зимового дня вона вигнала їх із дому.

- Йдіть собі і щоб очі мої вас ніколи не бачили, - крикнула мачуха, зачинивши за дітьми двері теплої хатини.

Пішли дівчатка до лісу. Плачуть та мерзнуть. Аж гульк, із-за дерев вибігла Весна, а з нею й ласкаве Сонечко. Пригріли вони сиріт, приголубили материнським теплом, і дівчатка розцвіли чарівними квітами. Відтоді минула не одна зима і не одне літо. Та щовесни, як символ перемоги добра над злом, з'являються ніжні квітки медунки.

Запитання до учнів:

- Чому, на вашу думку, квіти називають медунками?

Вчитель продовжує:

– Так, із цих квіток напровесні бджоли беруть чималий взяток, бо медунка багата на мед.

Медунки з'являються у весняному лісі одними із перших після підсніжників, пролісків та фіалок. Їх дуже люблять зривати для букетів і подарунків, тому ці квіти потребують неабиякої охорони. Якщо люди не будуть їх оберегати (недбало зривати цілі оберемки квітів, продаючи на ринку, а тоді зів'ялі викидати у смітник), то через кілька десятків років ці ранні вісники весни мо-

жуть зникнути з наших лісів назавжди, збіднивши нас своєю красою та казковим ароматом.

– Чи доводилося вам коли-небудь милуватися маленькими, білими квіточками, які з'являються на луках, горбах, стежках як тільки-но зійде сніг?

Це – маргаритки, а в народі їх називають материнськими сльозами через таку легенду.

Колись, дуже давно, на наш край напали татари. В одному селі жила собі вдова, яка мала трьох синів-козаків. А були вони один одного кращий. Хлопці стали вже дорослими, от і думала матір, що невісток приведуть та поміч буде. Та на Україну насувалася чорна орда татар. Грабуючи народ, вороги дійшли по Дністру аж до Карпат,. Настав час для вдови благословити рідних синочків на боротьбу з нерівними силами. Взяли вони мечі, осідлали коней та й поїхали з побратимами на рать.

Багато мусульманських голів залишилося над Дністром, і поверталися наші козаки з перемогою. Всі зустрічали їх з великою радістю. Та матері-вдові не довелося веселитись: їй принесли сумну звістку - два сини впали у лютій січі, а третього порубаного забрали татари.

Боса і простоволоса бігла мати по білому снігу за третім сином і тяжко голосила. Гіркі сьози падали з її очей рясним дощем. Від них танув білий сніг, а де впала сльозинка, там розцвітала маленька квіточка.

Назвали люди ці біленькі квіточки материнськими сльозами [1].

Ці розповіді про квіти можна продовжувати дуже довго, бо скільки рослин (квітів, трав) – стільки й легенд. І кожна така історія цікава по-своєму, адже кожна рослинка по-своєму чарівна й запашна. На жаль, є люди, які ще не відчули цього. Та будем надіятись, що добрих людей на землі більше, бо не можна не любити й не берегти таку неповторну красу.

Далі викладач пропонує студентам завдання приблизно такого змісту:

1. На основі аналізу програм з предметів “Рідний край” та “Природознавство” вкажіть, у контексті вивчення яких тем доцільно використати наведений вище матеріал.
2. Які, на Вашу думку, найефективніші форми ознайомлення учнів із народними легендами, казками, оповідями, піснями?
3. Чи вдало підібрані вчителем запитання для школярів?
4. Як би Ви використали наведений вище етнографічний матеріал при вивченні природознавства у початкових класах?
5. Чим, на Ваш погляд, приваблюють учнів народні легенди, казки, прислів'я, загадки про рослини? У чому полягає виховне значення українського фольклору?

Аналогічно наводять інші народні легенди для аналізу їхніх педагогічних функцій. Наприклад:

Легенда про лісові дерева [5]

На лісову галявину вітер заніс насіння. Під осінніми дощами насіння припало до матері-землі, бо тільки вона його розуміла, шукаючи захисту від холоду, насіння прикрилося опалим листям і заснуло під снігом. Під ласкавим сонцем літа зросли молоді деревця - берізка, дуб, липа і клен.

Стрункій берізці сподобався кремезний дуб, що захищав її від холодного вітру. Тому вона несміливо горнула до нього. Та берізку ще змалку покохав широколистий клен. Він виріс поряд і радів, коли міг

захистити її своєю короною, як парасолькою, градобобою і ломивітру. Коли ж листочки клена торкалися довгих кіс берізки, він був найщасливішим з усіх дерев лісу.

– І що гарного в тому дубі бачить берізка? Чи, може, я їй не до вподоби? – ревниво думає клен.

І спало йому на думку наряджатися кожної пори року в інший святковий одяг. Навесні корона клена обліплена маленькими листочками, а в їх черешках – молочний сік, який в чотири рази солодший березового. А ще прикрашають клена зеленувато-жовті суцвіття. Влітку листя клена стає вели-

ким і вже іншого кольору – темно-зеленого. Та найкраще клен виглядає восени, коли змінює барви свого листя. Люди не перестають милуватися його красою, однак берізка все одно більше хилиться від вітру до дуба. Засумував через це клен. Його душевний смуток першим побачив дуб і заговорив до нього:

– Друже мій милий! Не тримай на мене зла через берізку. Вона наша спільна подруга, адже коло нас живе, і я її захищаю. Але понад усе кохаю липу, жити б не зміг, коли б хтось забрав від мене мою наречену. Зітхнув заспокоєний клен, зашумів листям і щасливий простяг із вдячністю руку, щоб обняти справжнього друга.

Ростуть собі мирно поруч вірні друзі - дуб, клен, їхні подруги берізка та липа.

Щороку одягається клен у нові шати, але берізка задивляється на дуба. Це замічає клен, та все більше кохає берізку. Коли восени він скидає барвисте листя, то це біль його душі від нерозділеного кохання. А липа завжди задоволена, вона зачаровує усіх своїм пахучим цвітом і щиро кохає свого дуба.

Запитання до учнів:

- Які дерева росли на лісовій галявині?
- Від чого страждав красень-клен? Кого покохала чарівна берізка? У чому виявляється справжня дружба дуба і клена? Як уявляє своє щастя липа?
- Чому народ наділив клена, дуба, берізку та липу людськими якостями – дружною, взаємодопомогою, щирістю, коханням та ін.? Чи справді дерева схожі на людей?
- Чи має дерево душу? Чи може воно заплакати, коли йому боляче?
- Чи задумувались ви коли-небудь над тим, як реагує деревце, коли ви його зламали?

Далі вчитель продовжує:

– Зламати деревце – це те ж саме, що вбити живу істоту – комашку, пташку, собачку чи навіть людину. А пошкодити гілля дерева – значить зробити когось калікою, бо зламана гілочка не зможе прирости знову, вона зів’яне і більше ніколи не потішить нас пахучим цвітом чи соковитими плодами. А рани на стовбурі дерева – двері для хвороботворних організмів.

Цей матеріал студенти аналізують на предмет доцільності його використання на уроках у школі I ступеня у контексті опрацювання ними розділу “Методи і методичні прийоми навчання природознавства”.

У процесі самостійної роботи їм пропонують скласти фрагменти уроків до будь-яких тем початкового курсу природознавства з використанням фольклору про шанобливе ставлення українців до рослинного і тваринного світу, їхні трудові звичаї та обряди.

Привертаючи увагу майбутніх учителів до системи організаційних форм викладання природознавства, наголошуємо на значенні екскурсій у природу для господарського виховання учнів, методичних прийомів, що активізують їх пізнавальну діяльність, а також екологічній спрямованості уроків-екскурсій.

Для ілюстрації варто проаналізувати з студентами фрагмент уроку-екскурсії у ліс. У процесі її проведення вчитель знайомить учнів із такою легендою [21]:

З долоні на долоню перекидала людина маленьку насінину, ніби зігриваючи її своїми руками, та ї ненароком випустила. Потрапивши у ґрунт, зернятко не гаяло часу, а одразу проросло - із землі пробився ніжний паросток.

Почав він рости корінчиком вниз, міцно вростаючи в землю, з якої пив воду, а стебельцем тягнутися вгору - прямисінько до сонця, до тепла. І тепер уже земля і сонце замінили йому теплі долоні людини. Насінинка ніби розчинилася у тому паростку - віддала йому всі свої сили. Ось із стебельця з’явилися гілочки, а на них клейкі листочки. І зашелестіли вони, затріпотіли, радіючи сонцю, вітру, небу, дощу.

А відтак, як зернятко назавжди запам’ятало тепло великих людських долонь, дерево вирросло кременним і могутнім. І коли

ці долоні торкалися вже дорослого дерева, його шорсткого стовбура, вдячне тріпотіло і тягнулось своїми гілками назустріч людині. Воно схияло над нею, яка посадила його, своє зелене шатро, давало їй притулок під час дощу і спекотного дня.

Потоваришували людина і дерево. Відтоді завжди де поселялась людина, там виростали дерева. А де росли дерева, там зупинявся подорожній. Так було і так буде.

Відтоді з деревом людина пов'язує все своє життя. В народі кажуть, що **брати сире дерево з лісу не годиться, бо воно живе**: лісовик розгнівається і помститься. Тому навіть не можна різати сиру деревину.

Далі він звертає увагу школярів на різницю між сухою і свіжозрубаною деревиною:

- Яка деревина важча? Чим це пояснюється? (В однакових за об'ємом кусках деревини, одне з яких є максимально сухим, а друге - свіжозрубаним, спостерігається різниця в їхній вазі. Педагог переконує учнів у тому, що жива деревина є важчою, оскільки містить воду та інші поживні речовини).

Тоді пропонує учням такі завдання:

- Як можна визначити, скільки води зберігається в 1 куб. м. свіжозрубаній деревині?
- Звідки дерево бере рідину (Із землі).
- Що, на Вашу думку, відбудеться у місцевості, якщо на ній вирубати ліс? (У землі буде надлишок вологи, яка нагромаджуватиметься у найнижчих місцях).
- До чого це може призвести? (Для ілюстрації беремо приклад необдумані вирубки лісів у Закарпатській області, внаслідок чого масиви води призвели до катастрофи (1998). Наголошуючи на тому, що природа не терпить безгосподарності, ознайомлюємо школярів з трактуваннями вчених, які пояснюють це лихо п'ятьма природними причинами і аж тринадцятьма антропогенними. При цьому переконуємо учнів, що ліс потребує свого періодичного поновлення для збереження відповідного природного балансу).

- Чому руйнування лісового покриву у лісі може зашкодити деревам, грибам та іншим рослинам? (Мохи, як і дерева, здатні нагромаджувати та утримувати воду)

Проаналізувавши зміст означеного фрагменту уроку, викладач ставить студентам такі запитання:

1. Яка головна педагогічна мета цієї екскурсії у ліс? Відповідно до чого вчитель розробляв її зміст?
2. Які етапи проведення екскурсій у природу?
3. У чому полягає виховне значення даної екскурсії? Як педагог знайомить учнів із впливом господарської діяльності людини на природне середовище?
4. Які педагогічні принципи вчитель реалізує у процесі проведення екскурсії?
5. Які вимоги до проведення екскурсій у природу?
6. Спроектуйте власний план проведення уроку-екскурсії до однієї з тем, що вивчається за програмою з предмету “Рідний край” (4 класу чотирирічної початкової школи): “Орієнтування на місцевості за Сонцем та місцевими ознаками”, “Основні види господарської діяльності в Україні”, “Праця людей у містах і селах. Збереження природи України у процесі господарювання”. Яка її головна педагогічна мета?

У процесі актуалізації знань студентів про зміст і принципи відбору навчального матеріалу з природознавства варто залучати їх до моделювання фрагментів уроків, доповнюючи зміст початкової освіти додатковою науковою інформацією для учнів.

Приміром, під час індивідуальної чи групової роботи над темою або іншою темою з методики викладання природознавства, студенти отримують завдання підібрати цікавий додатковий матеріал для уроку чи позаурочної виховної роботи з даного предмету. Так, вивчаючи тему “Основні види господарської діяльності в Україні”, дітям цікаво було б дізнатись про те, що в нашій країні побудовано один із найбільших літаків у світі – надважкий транспортний літак “Мрія” (АН-255), маса якого разом із вантажем становить 600 т. Це все одно, що підняти у повітря залізничний поїзд.

Або ж: найбільший у Європі автобусний завод збудований у Львові. У 1956 році він випустив перші автобуси ЛАЗ-695 [21, с. 94].

Окрім того, рекомендуємо знайомити майбутніх педагогів із методикою залучення учнів до вирішення різного роду проблемних задач на уроках природознавства, як, наприклад:

- Перерахувати всі втрати, які потрібно перекрити, щоб отримати готовий хліб чи інший борошняний продукт (зорати землю, удобрити її, засіяти, при потребі зволожити, зібрати врожай, відтранспортувати, забезпечити надійне збереження вирощеного зерна, перевезти до млина, змолоти, спекти хліб, реалізувати його та ін.).
- Вам потрібно у зимовому лісі якнайшвидше розпалити вогнище, щоб погрітися. Відходи якої деревини ви використаєте: а) берези; б) дуба; в) сосни; г) граба? Що ми називаємо відходами? Та ін.

Розв'язування цих та інших проблемних питань сприяє розвитку господарського мислення учнів.

Ми описали лише деякі педагогічні засоби формування господарської культури школярів та методику ознайомлення з ними майбутніх учителів. Їхнє змістове наповнення визначає сам педагог в залежності від специфіки навчального предмету, теми, що вивчається, виховної мети уроку, рівня інтелектуального розвитку учнів тощо.

Найсприятливіші, на нашу думку, умови для культивування загальнопедагогічних та методичних знань і умінь студентів для реалізації завдань господарського виховання школярів приховані в курсі **“Методики трудового навчання з практикумом у навчальних майстернях”**^{*}. У процесі його вивчення вони оволодівають технологією трудового навчання і виховання учнів початкових

^{*} Робоча програма курсу “Методика трудового навчання з практикумом у навчальних майстернях”: Для спеціальностей 03.08.00. – початкове навчання, 7.010.104. – початкове навчання з додатковими спеціальностями: музика, образотворче мистецтво, хореографія. Кафедра теорії та методики початкового навчання Прикарпатського університету ім. Василя Стефаника. – Івано-Франківськ, 1996.

класів, формами і методами конструювання навчальних виробів та наочних посібників з усіх предметів, що викладаються у школі I ступеня, правилами техніки безпеки при роботі з різними матеріалами (дервиною, металом, тканиною тощо), набувають практичних умінь з окремих видів народних ремесел та промислів, а також навичок раціонально використовувати час та економити наявні матеріали.

На цих заняттях радимо використовувати різного роду ігрові моделі організації практичної діяльності молоді. Суть таких ділових ігор зводиться до того, що студенти отримують відповідні проблемні завдання, продумують можливі варіанти його вирішення, вибирають оптимальний із них і в результаті кожен захищає власний проект створення того чи іншого виробу. В окремих випадках у залежності від мети та завдань, які переслідує педагог, автори проектів не оголошуються. Характерними ознаками ігрових моделей навчання є їх **цілеспрямованість та елемент змагальності**, що, безумовно, стимулює до швидкого та якісного вирішення відповідних завдань.

На лабораторно-практичних заняттях з методики трудового навчання цікавою ігровою формою є **моделювання конкретних ситуацій**, що відображають реальні картини об'єктивної дійсності. Викладач наводить студентам випадок (із кінофільму, власного досвіду, життя учасників гри тощо), який би відображав екстремальні ситуації (наприклад, що б Ви зробили, коли опинились би у глухому степу наодинці з тривалою грозою; на безлюдному острові і под.). Їм пропонують набір матеріалів, з яких вони мають конструювати модель засобу захисту від води, спеки; макети дерев'яних споруд і т.п. (кожна група захищає свій проект та демонструє його позитивні й негативні сторони). Суть гри зводиться до того, щоб шляхом залучення студентів до різнопрофільної конструктивної творчої діяльності, навчити раціонально і за призначенням використовувати наявні матеріали у процесі створення потрібного виробу, а також збагатити їхні уявлення про методику проведення уроків трудового навчання у школі першого ступеня.

Таким чином, навчальні ігри слугують засобом розвитку уяви, творчості, економічного мислення, а також у процесі пред-

ставлення учасниками своїх проєктів актуалізуються їхні полемічні здібності, вміння аргументовано відстоювати власну позицію.

Ефективність підготовки майбутніх учителів початкових класів на заняттях з методики трудового навчання до господарського виховання учнів у значній мірі залежить від **урахування етнографічних елементів у процесі їх трудового навчання**, зокрема залучення до народних ремесел та промислів (при вивченні тем “Вишивання”, “Робота з деревиною”, “Робота з металом” і под.).

Посилаючись на низку сентенцій української народної філософії, варто донести до них розуміння того, що в етнопедagogіці сконцентровані згустки нагромадженого упродовж століть досвіду господарського виховання особистості. Тому при організації практичної групової діяльності студентів доцільно наголосити на ефективності використання народних афоризмів: “У гурті робити – як із гори бігти”, “Громада – це рада, що рішила, так і буде”, “У біді і праці пізнають друзів”, “Де дружно, там і хлібно”, “Один у полі не воїн”, “Одна бджола меду не наносить”, “Дружба народжується в біді, а гартується у труді” та ін. Привертаючи їхню увагу до правил техніки безпеки у процесі трудової діяльності, слушно зауважити, що народні прислів'я та приказки застерігають необачну людину від небезпеки (“Не бійся, але стережися”, “Не спитавши броду, не лізть у воду”, “Чого не їси, того і в рот не неси”, “За комаром не ганяй з топором” і под.). Слід зазначити для аудиторії, що народні повчання слугують також засобом формування в молодших учнів культури спілкування у процесі праці, збагачення їх мовленнєвого середовища, психопрофілактики марнослів'я (“Менше говори, а більше роби”, “Розпочалися жнива – будь скупішим на слова”, “Умій сказати, та вмій і змовчати”, “Не говори, що знаєш, а знай, що говориш”).

Зважаючи на загальний культурний розвиток майбутніх педагогів, слушно звернутись до них із пропозицією пригадати народні афоризми на відповідну тему, скажімо, про критерії господарської вихованості дітей (“На дерево дивись, як родить, а на людину – як робить”) чи роль самовиховання у процесі трудового навчання (“Доки не впріти, доти не вміти”, “Не лінився рано вставати і замолоду більше знати”).

У процесі виготовлення виробів на взірць старовинних побутових речей здійснюють ігрове моделювання інтер'єру помешкання відповідної етнографічної групи у рамках певного історичного періоду, звукове оформлення, підбирають ілюстративний матеріал, а також продумують їх цільове призначення, що в сукупності позитивно налаштовує до трудової діяльності.

В окремих школах Івано-Франківщини (наприклад, Яворівській ЗОШ I-III ступенів Косівського району) нагромаджено багатий досвід трудового навчання та виховання учнів засобами народознавства. При цьому педагоги ретельно враховують виробниче оточення школи, особливості трудових традицій та звичаїв краю, наявну навчально-матеріальну базу, а також запити і пропозиції дітей та їхніх батьків. Студентів варто широко залучати до вивчення існуючих і розробки пробних варіантів регіональних програм з господарського виховання учнів.

Взірцевою у цьому плані є регіональна програма з гуцульщинознавства для загальноосвітніх шкіл, гімназій, ліцеїв та вищих навчальних закладів [19], підготовлена І.А. Пелипейком. У ній значна увага приділяється формуванню особистісних цінностей учнів засобами художньої праці та трудового навчання. Згідно програми у початковій школі на уроках **художньої праці** передбачається ознайомлення вихованців із виробами майстрів своєї місцевості (бондарів, ложкарів, столярів), взірцями гуцульської вишивки, кераміки, писанок, виробів із металу, а також найпростішими елементами техніки їх виконання. Учні основної школи навчаються за окремими програмами, що передбачає формування у них практичних навичок на уроках **трудового навчання**, – вишивання, різьби по дереву та інкрустації, кераміки, бондарства, лісівництва, гірського фермерства та ін. [19, с. 20-21, 26]. У даному випадку реалізація принципу народності не виключає забезпечення органічного взаємозв'язку із сучасними принципами демократизації та європеїзму.

У процесі вивчення та узагальнення із студентами кращого педагогічного досвіду з даної проблеми доцільно керуватись Концепцією української школи Прикарпаття (Р.П. Скульський) [25], а також Концепцією трудової підготовки учнів загальноосвітніх

шкіл Прикарпаття, авторами якої є А.В. Іваночко, І.М. Косик та Р.П. Скульський [10].

Методики викладання навчальних предметів не можуть передбачити усі можливі варіанти використання народознавства у господарському вихованні учнів. Тому майбутніх учителів слід націлювати на педагогічну творчість у практичному застосуванні означених знань та умінь з тим, щоб уникнути шаблонності та низки негативних явищ, що мають місце у процесі впровадження етнографічних елементів у навчально-виховну роботу сучасної школи.

Яке місце спеціальних курсів у підготовці майбутніх учителів до формування господарської культури учнів засобами народної педагогіки?

У системі професійно-педагогічної підготовки студентів до використання народознавства у школі чільне місце **належить спеціальним курсам з педагогічних дисциплін** (за вибором), що забезпечує практичну реалізацію принципу диференціації навчання.

Виходячи з того, що найвагомішою причиною розриву між родинним і суспільним вихованням дітей у сучасних умовах є розбіжності у співвідношенні народної та наукової педагогіки, нами розроблено **спеціальний курс з педагогіки** під назвою “**Актуальні проблеми педагогіки народознавства**”, який апробований на педагогічному факультеті Прикарпатського університету ім. Василя Стефаника і читається у Х семестрі.

Його мета – збагатити педагогічну культуру майбутніх учителів за рахунок засвоєння ними народного досвіду навчання та виховання дітей і молоді. Головні його завдання полягають у тому, щоб дати сутнісну характеристику змісту поняття “педагогіка народознавства”; визначити головні етапи її розвитку, функції, зв’язки з іншими українознавчими науками, а також найдійовіші народнопедагогічні засоби, форми, методи та принципи виховання дітей; відображення народнопедагогічних ідей українського народу у світовій педагогічній культурі тощо.

Основні розділи, що відображають зміст курсу: “Історичні свідчення про педагогіку народознавства, її понятійний апарат”, “Проблеми виховання учнів у національній школі”, “Виховання валеологічної культури молодших школярів засобами народознавства”, “Проблема розвитку розумових здібностей учнів засобами народознавства”, “Духовно-моральне виховання дітей в українській родині”, “Проблема господарсько-трудової підготовки сучасних школярів засобами народознавства”, “Народна педагогіка та формування художньо-естетичних цінностей підростаючої особистості”, “Громадянське виховання молодших учнів засобами українського народознавства”, “Проблеми використання педагогіки народознавства у сучасній школі”.

У процесі висвітлення означеного змісту передбачається налагодження зв'язків із такими галузями народних знань, як етнопсихологія, етнографія, фольклор, соціологія, релігієзнавство, народна медицина, народна метеорологія та ін. Разом з тим, пропонується спецкурс читають у тісному взаємозв'язку з історією України, педагогікою, історією педагогіки, педагогічною і соціальною психологією, філософією, дитячою літературою тощо. Як бачимо, у процесі підготовки студентів до використання народознавства у школі передбачається налагодження **міжпредметних** (між предметами одного профілю) та **міждисциплінарних зв'язків** (між предметами різних профілів).

При висвітленні тем “Проблеми виховання учнів у національній школі”, “Проблеми господарсько-трудової підготовки сучасних школярів засобами народознавства” та інших увагу акцентуємо на таких аспектах професійно-педагогічної підготовки студентів, як формування практичних умінь залучення учнів до посильної господарсько-трудової діяльності, збагачення їхніх уявлень про трудові звичаї, традиції та обряди українського народу, формування у них економічного мислення засобами ділової гри у поєднанні з етнографічними елементами, налагодження педагогічної співпраці школи і сім'ї у господарському вихованні дітей та ін.

Як засвідчує досвід, захоплюючими для студентів є проведення семінарсько-практичних занять етнографічного змісту у фо-

рмі дискусій, дослідно-пошукової роботи, ділових навчальних ігор, наукових конференцій та ін.

Так, пам'ятною для випускників педагогічного факультету Прикарпатського університету ім. Василя Стефаника виявилась студентська наукова конференція на тему: “Народна педагогіка у професійній діяльності вчителя початкових класів”, на яку вони самостійно підготували міні-виступи з обраної проблеми – “Народознавство як інтегруючий чинник на етапі початкового навчання”, “Формування в учнів позитивного ставлення до навчально-трудової діяльності засобами народного гумору”, “Праця – пріоритетний чинник господарсько-трудового та економічного виховання дітей”, “Народна метеорологія та розвиток спостережливості у дітей”, “Національне виховання учнів засобами народного мистецтва” та ін. Закінчилась конференція переглядом та обговоренням відеоматеріалів про використання етнографічних елементів у шкільній практиці. Ними можуть бути окремі фрагменти уроків чи виховних заходів (“Свято урожаю”, “Українська толока”, “На Святого Миколая”, “Яка пшениця, така й паляниця”, “Не святі горшки ліплять” та ін.).

Значна увага при читанні спецкурсу приділялась підготовці майбутніх учителів початкових класів до господарського виховання учнів, розвитку творчих здібностей студентів засобами народознавства, залученню їх до пошуково-дослідницької діяльності етнографічного змісту. З цією метою випускникам пропонували низку завдань для групової та індивідуальної самостійної роботи:

- проілюструвати на конкретному прикладі актуалізацію всіх основних якостей школяра у процесі навчальної праці в межах виробничо-трудового циклу (формування економічної, духовно-моральної, трудової, правової, естетичної та інших субкультур);
- довести на основі матеріалів періодичної преси про занепад духовно-моральної сфери нашого суспільства й синтезувати ймовірні форми, методи та засоби виховання учнів на загальнолюдських цінностях;
- проаналізувати зміст сучасної освіти на предмет виявлення педагогічних можливостей усіх предметів, що вивчаються у поча-

- ткової школі, щодо господарського навчання та виховання учнів;
- скласти фрагмент конспекту уроку з будь-якого предмета, що вивчається у початковій школі, з використанням етнографічних засобів; довести їх ефективність у процесі вирішення навчально-виховних завдань уроку.
 - спроектувати план ділової гри для молодших школярів на уроках трудового навчання (художньої праці), що має на темі формування та розвиток їх господарсько-економічного мислення;
 - скласти план одного із занять гуртка (на власний вибір): “Веселкова райдуга” (гурток вишивання), “Шпунтик і Гвинтик” (гурток юних конструкторів), “Писанкарочка”, “Маленька ткаля”, “Кухарочка”, гуртка технічного моделювання та ін.
 - придумати дидактичну гру для учнів початкових класів з будь-якого предмета (на власний вибір) з використанням етнографічного матеріалу;
 - дослідити особливості ведення господарства представниками різних етнографічних груп (гуцулів, бойків, лемків, подолян та ін.), визначити їх спільні та відмінні ознаки;
 - опрацювати одну із статей (на власний вибір) із науково-педагогічної літератури (*Наприклад, книги “Ідеї народної та наукової педагогіки у вихованні дітей і молоді” (За ред. проф. Скульського Р.П., Івано-Франківськ, 1999)*) і проаналізувати взаємозв’язок педагогічної науки та навчально-виховної практики, наукових та емпіричних знань у процесі господарського виховання учнів;
 - пригадати пісні, прислів’я, приказки, казки, легенди, в яких пропагується: а) фізична праця як засіб формування здорового способу життя; б) господарна людина, наділена високими моральними чеснотами; в) природний індивідуалізм українців та їхнє прагнення до приватної власності; г) шанобливе ставлення до природного довкілля; д) раціоналізм та економність у процесі трудової діяльності тощо;
 - скласти й записати педагогічні анекдоти, народні жарти, усмішки і бувальщини на тему господарського виховання дітей та молоді;

- відшукати народні легенди про лікувальні властивості рослин;
- спроектувати сценарій виховного заходу з використанням: а) народних ігор, що імітують трудові дії; б) фольклору про здоров'я; розвиток розумових здібностей та естетичних смаків дітей; шанобливе ставлення до батьків, старших членів родини; в) народних пісень про господарювання українців та їхнє ставлення до навколишнього світу та ін.

У процесі вивчення означеного спецкурсу студенти набувають умінь оперувати понятійно-категоріальним апаратом педагогіки народознавства; застосовувати прогресивні народні педагогічні ідеї господарського виховання дітей у контексті наукової організації навчально-виховного процесу в школі I ступеня; здійснювати педагогічне цілепокладання у процесі моделювання педагогічних ситуацій з використанням етнографічного матеріалу, вивчення й узагальнення кращого педагогічного досвіду; визначати головні напрями і зміст позаурочних занять з народознавства, самостійної пошуково-етнографічної та творчої діяльності учнів господарсько-економічного спрямування тощо.

Практичному вирішенню завдання підготовки фахівців, які зможуть здійснювати господарське виховання учнів в умовах сучасної школи, значною мірою слугує спеціальний курс з педагогіки на тему: **“Виховання господарської культури школярів”**.

Мета і завдання пропонованого курсу полягають у тому, щоб:

- забезпечити розуміння студентами змісту найважливіших понять, що стосуються господарського виховання (“господарська культура”, “господарська поведінка”, “господарська діяльність”, “підприємливість”, “господарське мислення”, “бережливе ставлення”, “економність”, “раціональне використання” та ін.), засвоєння ними системи знань про найважливіші сфери й ознаки вияву господарської культури та значення господарності у поліпшенні життя й побуту людини, зокрема, та суспільства у цілому;
- розглянути педагогічні засоби та визначити умови ефективного здійснення господарського виховання у процесі викладання ос-

нов наук і позаурочній виховній роботі з учнями та їхніми батьками;

- домогтися оволодіння студентами методичних рекомендацій та дидактичних матеріалів з питань формування господарності у дітей.

Особлива увага акцентується на питаннях практичного використання елементів українського народознавства у практиці господарського виховання дітей, організації педагогічної співпраці школи та сім'ї у його реалізації.

Навчально-тематичний план та програма означеного спецкурсу представлені у додатку 1.

Семінарські та лабораторно-практичні заняття при його читанні варто проводити у формі ділових навчальних ігор, дискусій, конференцій, аналізу результатів самостійної пошуково-етнографічної діяльності студентів відповідного змісту тощо.

Пропонуємо такі орієнтовні **теми для творчих робіт майбутніх учителів з проблем господарського виховання учнів:**

Господарська культура як психолого-педагогічний феномен.

Методи вивчення господарської культури людини.

Сфери актуалізації господарської культури школяра.

Бережливість як невід'ємна людська цінність.

Використання елементів українського народознавства у господарському вихованні учнів.

Відображення ідеї господарності в українському фольклорі.

Педагогічні засоби формування господарської культури учнів.

Форми позаурочної роботи з господарського виховання школярів.

Педагогічні умови забезпечення гармонії родинно-шкільного виховання дітей засобами народної педагогіки.

Орієнтовний зміст культурно-дозвільних заходів господарського спрямування з участю батьків, вихователів та учнів.

Організація спільної трудової діяльності батьків, учителів та учнів (толоки по прибиранню території школи, вулиці, парку; збору врожаю чи лікувальних рослин тощо) – один із аспектів господарського виховання.

Роль особистого прикладу вчителя у формуванні господарської культури школярів.

Підвищення педагогічної культури батьків як необхідна умова господарського виховання дітей.

Традиції господарського виховання дітей в українській сім'ї.

Культ праці в українській народній педагогіці.

Праця як універсальний засіб формування та розвитку особистісних цінностей людини.

Традиційний статево-віковий розподіл праці в українській родині та його роль у господарському вихованні дітей.

Народні педагогічні засоби формування господарської культури зростаючої особистості.

Українські трудові традиції та їх використання у господарському вихованні учнів.

Народні ремесла й промисли як засіб господарського виховання сучасних школярів.

Орієнтовний зміст міні-повідомлень, виступів, досліджень студентів з питань формування господарської культури школярів

1. Які критерії господарської вихованості учня початкових класів?
2. Як привчати дітей до посиленої господарсько-трудової діяльності?
3. У чому виявляється культура розумової праці школярів?
4. Як виховувати у дітей уміння раціонально використовувати час?
5. Як формувати у дітей бережливе ставлення до хліба та продуктів харчування?
6. Як виховувати в учнів господарське ставлення до природного довкілля?
7. Як формувати у школярів культуру споживання?
8. У чому виявляється культура організації побуту людини?
9. Як виховувати у дітей гуманне ставлення до тваринного світу?
10. Як вчити дітей шанобливо ставитись до книг та навчального приладдя?
11. Як залучати учнів до навчальних ігор етнографічного змісту?

12. Як організувати дослідницьку діяльність школярів, що має на меті вивчення трудових звичаїв, традицій та обрядів мешканців краю?
13. Як плекати у дітей працьовитість засобами української народної культури?
14. Як боротись із дитячими лінощами в умовах школи та сім'ї?
15. Як формувати у дітей господарність при користуванні водою, електроенергією, предметами побутового призначення?
16. Як розвивати господарсько-економічне мислення учнів?
17. У чому виявляється господарське сприймання дитиною оточуючого світу?
18. Як виховувати в учнів культуру поведінки у громадських місцях?
19. Як організувати госпрозрахункове дитячо-батьківське підприємство (кооператив)?
20. Як організувати батьківську конференцію з проблем господарського виховання дітей?

Поширеними формами поточного та підсумкового контролю при читанні описаних спецкурсів (“Актуальні проблеми педагогіки народознавства”, “Господарське виховання школярів”) є колоквіуми, тестові завдання, заліки.

* * *

Під час **проходження студентами педагогічної практики** у школі є практично необмежена сфера для творчості в організації ними виховної роботи, що має на меті реалізацію завдань формування їх господарської культури.

Це, зокрема, робота студентів по залученню школярів до активної участі у масових заходах: *шкільних святах* Урожаю, Книжки, Лісу, Птахів; *благодійних акціях* “Озеленимо місто (село)”, “Допоможемо птахам”, “Зелена аптека”; *зустрічах з гостями* (народними умільцями, майстрами, знавцями фольклору); *виставках творчих робіт учнів* (вишивок, виробів із лози, соломи, дерева, металу); *прогулянках та екскурсій* (у природу, на промисловий чи сільськогосподарський об'єкт); *вікторинах, експрес-іграх, змаганнях, ток-шоу, КВК, брейн-рингах, “Що? Де? Коли?”* на господарсько-економічну тематику; *учнівських ранках* (“Пісня і праця - два

рівні крила”, “Ткаю, ткаю килимок”, “Принесем водиці з чистої криниці”), *тематичних вечорах* (“Грицю, Грицю до роботи”, “Українські вечорниці”, “Ми зв’язані з усім живим у природі” (А. Швейцер), “Земля не належить нам, а ми - їй”), *толоках* по прибиранню території школи, збору лікарських трав, макулатури тощо; *фестивалях* календарно-обрядових пісень про трудові традиції українців та ін.

Водночас слід готувати студентів до організації ними різного роду групових форм виховної роботи з учнями, зокрема клубів та гуртків за інтересами (“Писанкарочка”, “Юна ткаля”, “Дитяча іграшка”, “Ляльковий одяг”, “Майстерня Діда Мороза”, “Книжкова лікарня” і т.п.).

У процесі педагогічної практики привертаємо увагу студентів до позитивних сторін індивідуальної позаурочної виховної роботи з господарського виховання, яка має на меті розвиток творчих здібностей та інтересів школярів. Вона реалізується, передусім, через виконання персональних завдань на відповідну тему – виробів із дерева, паперу, соломи, шкіри, тканини тощо.

Майбутнім учителям варто удосконалювати свою педагогічну майстерність і під час залучення дітей до інших видів посиленої праці: “лікування” книг, праці у шкільному живому кутку, збирання овочів та фруктів на шкільному полі, заготівлі лікарських трав, виготовлення та ремонту годівниць для птахів та ін.

Під час педагогічної практики студентів у школах привертаємо їхню увагу до критеріїв і рівнів функціонування кращого педагогічного досвіду з використання народознавства у господарському вихованні учнів з тим, щоб при можливості здійснити його первинний аналіз щодо наукової обґрунтованості, міри творчості, рівня ефективності і под.

Принцип індивідуалізації навчання у вищій школі, як правило, набуває форми **дипломних і курсових робіт, індивідуальних планових рефератів**, що слугують умовою для формування творчої кваліфікованої особистості майбутнього вчителя. З метою їх підготовки до господарського виховання учнів доцільно залучати студентів до наукової роботи відповідного спрямування.

Обговорення результатів творчого пошуку студентів варто здійснювати на **семінарах-практикумах** з відповідних навчальних дисциплін, на яких є чудова нагода для формування умінь та навичок складання плану-проспекту проекту курсової чи дипломної роботи, а також **консультаціях**, що носять диференційований характер для зацікавлених у цьому осіб, **предметних гуртках, творчих об'єднаннях за інтересами** тощо.

У процесі проходження ними педагогічної практики у школі слушно максимально використати експериментальну базу для проведення дипломного дослідження. При цьому корисно залучати майбутніх учителів і до глибокого самостійного вивчення кращого педагогічного досвіду, що апробований в умовах даної школи, з тим, щоб по можливості перевести його обґрунтування з практичного на методичний та психолого-педагогічний рівень. Адже сумлінна робота студента над дипломним проектом слугує основою для його майбутньої наукової роботи.

Виходячи з того, що його наукова діяльність в умовах вищого навчального закладу у залежності від кожного конкретного випадку носить плановий, добровільний чи ініціативний характер, доцільно всіляко сприяти добровільній участі майбутніх педагогів у **конкурсах, олімпіадах, конференціях** тощо.

Чільне місце у системі їх підготовки до господарського виховання школярів засобами народної педагогіки належить **самостійній пошуково-етнографічній діяльності** орієнтовно такого змісту:

- дослідити особливості української вишивки свого краю;
- записати легенди та повір'я про працю, пов'язану з народними ремеслами та промислами в Україні, визначити їхнє місце у змісті шкільної освіти;
- зібрати колекцію старовинних господарсько-побутових речей (посуд, рідкісні знаряддя праці, побутове приладдя), продуктів народних ремесел і промислів та здійснити їх історико-краєзнавчий аналіз;
- вивчити маловідомі трудові звичаї та обряди українців, визначити їхні функції у господарському вихованні сучасних дітей;

– систематизувати народні гумористичні пісні, які висміюють ледарів, невмілих “газдів” і “газдинь”, та проаналізувати їхні педагогічні можливості.

Участь у науково-пошуковій роботі збагатить уявлення студентів про основні елементи педагогічного дослідження (визначення його об’єкта, предмета, цілей, завдань, формулювання гіпотези та ін.), вибір і застосування його методів, зокрема спостереження, анкетування, методу рейтингу і самооцінки, експерименту, статистичних методів тощо, а також види педагогічного досвіду, його функції в науковому пошуку та проблеми вивчення.

Сподіваємось, що наведений у брошурі матеріал слугуватиме надійною підмогою для викладачів педагогічних навчальних закладів у підготовці студентів до господарського виховання школярів на засадах української народної педагогіки.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Будник О.Б., Скульський Р.П. Як виховувати господарську культуру у дітей / За ред. чл.-кор. АПН України Скульського Р.П. - Івано-Франківськ, 1996.-112с.
2. Будник О.Б. Використання етнопедагогічних ідей у формуванні господарської культури молодших школярів // Обрії: Часопис Івано-Франківського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників. - 1997. - № 1(4). - С. 57 - 60.
3. Будник О.Б. Господарське виховання школярів: Навчально-методичний посібник. - Івано-Франківськ, 1998. - 160 с.
4. Будник О.Б. Виховання господарської культури школярів // Шлях освіти. - 1999. - № 1. - С. 8-11.
5. Біологія і духовність: Посібник для вчителів та учнів загальноосвітніх шкіл / Укладач Яцук Г. - Тернопіль, 1994.
6. Ващенко Г. Виховний ідеал. - Полтава: Ред. Газети "Полтавський вісник", 1994. - 191 с.
7. Галуцинський В.М., Євтух М.Б. Основи педагогіки та психології вищої школи в Україні: Навч. посібник. - К.: ІНТЕЛ, 1995. - 168 с.
8. Державна національна програма "Освіта". Україна ХХІ століття. - К.: Райдуга, 1994. - 62 с.
9. Друзь Б.Г. Творчі вправи з математики для початкових класів: Посібник для вчителів. - К.: Рад. шк., 1988. - 144 с.
10. Іваночко А.В., Косик І.М., Скульський Р.П. Концепція трудової підготовки учнів загальноосвітніх шкіл Прикарпаття // Поліття. - 1993. - Листопад. - № 34 (124).
11. Кларин М.В. Инновации в мировой педагогике: Обучение на основе исследования, игр, дискуссии (Анализ зарубежного опыта). - М; Рига: Пед. центр "Эксперимент", 1998. - 180 с.

12. Копчак С.І., Мойсеєнко В.І., Загородній О.П. Активні методи вивчення економічної теорії та підприємництва: Методичний посібник /За ред. Загороднього О.П. – Івано-Франківськ, 1994. – Ч.1. – 160 с.
13. Козак М.Г., Фіцула М.М. Психолого-педагогічні основи підготовки студентів до виховної роботи в процесі навчання // Підготовка студентів до виховної роботи в процесі навчання /За ред. Фіцули М.М. – К.: Вища школа, 1982. – С. 3-8.
14. Карпенчук С.Г. Самовиховання особистості: Науково-метод. посібник. – К.: ІЗМН, 1998. – 216 с.
15. Карпенчук С.Г. Теорія і методика виховання: Навч. посібник. – К.: Вища школа, 1997. – 304 с.
16. Мажериков В.А., Ермоленко М.Н. Введение в педагогическую профессию: Уч. пособ. Для студ. пед. учебн. заведений. – М.: Педагогическое общество России, 1999. – 288 с.
17. Макаренко А. С. Вибрані педагогічні твори. - Т. 5. - С. 456.
18. Макаренко А. С. Методика виховної роботи. - К.: Рад. школа, 1990.
19. Пелипейко І.А. Орієнтовна програма з гуцульщинознавства для загальноосвітніх шкіл, гімназій, ліцеїв та вищих навчальних закладів. – Яворів: Редакція журналу “Гуцульська школа”, 1999. – 35 с.
20. Педагогіка національної школи України: Збірник програм для студентів спеціальності 7.01.01.04. – початкове навчання. – К.: ІЗМН, 1998. – 148 с.
21. Рідний край: Уроки у 4-му класі / За ред. С.В. Курдидик. – Львів: Львів. обл. науково-метод. ін-т освіти, 1996. – 160 с.
22. Скульський Р.П., Стельмахович М.Г. Методика викладання народознавства в школі / За ред. проф. Р.П. Скульського. - Івано-Франківськ, 1995. – 178 с.

23. Скульський Р.П. Теоретико-методологічні проблеми національного виховання дітей та молоді засобами українського народознавства // Українська система виховання: проблеми, перспективи: Матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конференції // Бібліотека НМЦ “Українська етнопедагогіка і народознавство” АПН України і Прикарпатського університету ім. В. Стефаника. – Івано-Франківськ, 1999. – Вип. 27. – С. 29-31.
24. Струманський В.П. Виховна робота в національній школі: Навчальний посібник. - К.: ІЗМН, 1997. - 184 с.
25. Скульський Р.П. Концепція української школи Прикарпаття // Радянська освіта. – 20 листопада 1990 р. – № 92 (4105). – С. 2–3.
26. Соціальна педагогіка: Навчально-методичний посібник / За заг. ред. А.Й.Капської. – К.: ІЗМН, 1998. – 220 с.
27. Скульський Р.П. Підготовка майбутніх учителів до педагогічної творчості: Монографія. – К.: Вища школа, 1992. – 135 с.
28. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям. - К., 1972.
29. Сухомлинський В.О. Сто советов учителю. – К.: Радянська школа, 1984. – 254 с.
30. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології: Навчальний посібник. – К.: Академвидав, 2004. – 352 с.

Додаток 1

Навчально-тематичний план спецкурсу з педагогіки
“Виховання господарської культури школярів”
 (Для студентів педагогічного факультету педагогічних інститутів
 та університетів)

№ п/п	Тема заняття	Кількість годин			Форма контролю
		Лекції	Лабор.- практ.	Семін.	
1.	Господарська культура та її психолого-педагогічні передумови	4		2	Індивідуальне опитування
2.	Виховання господарської культури у дітей в умовах сім'ї	2		2	Групова дискусія
3.	Педагогічні засади виховання господарської культури школярів	4	2		Дидактична гра
4.	Організація педагогічної співпраці школи та сім'ї в господарському вихованні учнів	2	2		Колоквіум
Всього:		12 год.	4 год.	4 год.	
		20 год.			

Орієнтовна програма пропонованого спецкурсу

Тема 1. ГОСПОДАРСЬКА КУЛЬТУРА ТА ЇЇ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ (4 год).

Актуальність проблеми господарського виховання дітей та молоді в Україні.

Поняття про господарську культуру як інтегративну якість людини. Психолого-педагогічні компоненти господарської культури та її структура. Рівні розвитку господарської культури, методи її вивчення та критерії оцінювання.

Вияви господарської культури людини у різних сферах її життєдіяльності. Поняття про культуру розумової та фізичної праці. Господарність у домашньо-побутовій сфері. Прояви господарської культури у використанні матеріальних і духовних цінностей. Господарська культура у на-вчальній та навчально-трудою діяльності. Господарське ставлення до природи в умовах відпочинку та дозвілля. Ознаки прояву господарської вихованості у виробничо-трудою сфері.

Тема 2. ВИХОВАННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ КУЛЬТУРИ ДІТЕЙ У СІМ'Ї (2 год.).

Педагогічні умови виховання господарської культури дітей.

Традиційна система виховання господарської культури дітей в українській родині.

Особливості господарського виховання дітей у сучасній сім'ї.

Підвищення педагогічної культури сім'ї як необхідна умова поліпшення господарського виховання дітей.

Тема 3. ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИХОВАННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ КУЛЬТУРИ ШКОЛЯРІВ (4 год).

Психолого-педагогічні чинники господарського виховання.

Вікові зміни у розвитку господарської культури учнів.

Формування господарської культури учнів у процесі викладання основ наук.

Спрямування змісту шкільної освіти на виховання господарської культури школярів. Інтеграція міжпредметних знань у процесі господарського виховання учнів.

Використання елементів українського народознавства у процесі виховання господарської культури школярів.

Виховання господарської культури учнівської молоді в позаурочній виховній роботі. Головні напрями господарського виховання школярів. Зміст, форми та методи позаурочної виховної роботи, спрямованої на виховання господарності учнів. Організація господарського самовиховання дітей.

Тема 4. ОРГАНІЗАЦІЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ СПІВПРАЦІ ШКОЛИ ТА СІМ'Ї В ГОСПОДАРЬКОМУ ВИХОВАННІ УЧНІВ (2 ГОД.)

Вивчення рівня розвитку господарської культури учнів вчителями та батьками.

Організація спільної роботи вчителів з батьками в аспекті вирішення означеної проблеми. Участь вчителів у підвищенні педагогічної культури батьків.

Професійна діяльність вчителя як чинник формування господарської культури учнів. Вплив особистості та професійної діяльності вчителя на розвиток господарської культури школярів. Значення особистого прикладу вчителя у господарському вихованні учнів.